

AGRESYVIŲ VAIKŲ SOCIALIZACIJOS TEORINIAI PAGRINDAI

Nijolė Bražienė, Daiva Mockienė

Šiaulių universitetas, Socialinės gerovės ir negalės studijų fakultetas
Skuodo miesto vaikų lopšelis – darželis

Įvadas

Vaikų agresija prieš vaikus yra aktuali, pavojinga ir šiuo metu Lietuvoje visiškai nevaldoma problema. „Kol kas sėkmingai apsimetinėjama, kad šis reiškinys neegzistuoja. Tačiau jis ne tik egzistuoja, bet ir plinta kaip kokia užkrečiamoji liga. Nėra ko abejoti – tik laiko klausimas, kada ji iš zonos „vaikai prieš vaikus“ išplis į „vaikai prieš mokytojus“ ir dar plačiau“ (Mažrimas, 2008, p. 9).

D. Goleman knygoje „Emocinis intelektas“ (2003) rašo: „...tie penkiamečiai, kurie kelė daugiausia rūpesčių, vos po penkerių–aštuonerių metų, t. y. ankstyvojoje paauglystėje, buvo kur kas labiau linkę nusikalsti. Jie tris kartus dažniau nei kiti prisipažindavo sumušę niekuo nekaltus žmones, apiplėšę parduotuvę, panaudoję ginklą muštynėse, įsilaužę į automobilį ir jį apiplėšę, buvę girti – tokia nė keturiolikos metų nesulaukusių paauglių patirtis“ (p. 276). Kaip pastebi mokslininkas, smurto ir nusikaltimo keliu dažnai pasuka vaikai, kurie priešmokykliniame amžiuje ar pirmoje–antroje klasėje jau būna agresyvūs ir sunkiai suvaldomi. Lietuvos pedagogai pastebi, kad kiekviena nauja vaikų karta (maždaug kas penkeri metai) atsispiria nuo ankstesnės patyčių, agresyvumo pakopos, todėl vertybinis aspektas regimai nyksta iš mokyklos ir visos švietimo sistemos. Tiesa, dabar vykdoma nemažai prevencinių programų, kurioms išmetami nemaži pinigai, bet iš esmės tai tėra tik „gaisrų gesinimas“ (Kareivienė, 2007, p. 3). Be abejo, labai reikalinga metodinė pagalba ir ikimokyklinių įstaigų pedagogams, kurie kasdien stebi pavienes agresyvaus elgesio apraiškas ir ne visada geba jas adekvačiai įvertinti, ne visi žino, kaip konkrečiu atveju elgtis patiems ir ką patarti tėvams. Tai du pasirinktos nagrinėti temos aktualumo aspektai, būtent, *praktinio svarbumo* ir *nepakankamo mokslinio įdirbio*.

Problema. Savarankiškai ugdytojų kaupiama informacija apie ikimokyklinių įstaigų pedagoginį darbą su į agresiją linkusiais vaikais labai atsilieka nuo poreikio efektyvinti vaikų išskirtinio elgesio korekciją ir profilaktiką.

Tikslas – ištirti A miesto vaikų lopšelio-darželio situaciją suformuluotos problemos aspektu

ir rasti būdą bent minimaliai padėti auklėtojoms papildyti žinias nagrinėjama tema

Uždaviniai: 1. Parengti vaikų polinkio į agresyvumą ikimokyklinukų grupėse apžvalginę charakteristiką. 2. Išsiaiškinti, kuriomis vaikų agresyvaus elgesio temomis tiriamosios ikimokyklinės įstaigos pedagogės stokoja žinių. 3. Parengti aprašo „Agresyvių vaikų socializacijos teoriniai pagrindai“ konspektą.

Tyrimo metodai. 1. *Anketinė apklausa* – Dž. Valker (Vokietija) klausimynas, kuriuo išsiaiškinta bendra santykių atmosfera vaikų grupėse, susidarytas panoraminis vaizdas. Dvylika Dž. Valker klausimų atkreipia dėmesį į santykių kaitą per savaitę ir į būdingiausius vaikų tarpusavio konfliktus. Vartojami terminai – *konflikto sukėlėjai* ir *aukos*. Atskirą klausimų grupę sudaro informacija apie visiškai nesugebančius apsiginti konfliktinėse situacijose ir tuos vaikus, kurie nepasiduoda provokacijoms ir neįsivelia į konfliktus. Be to, aiškinamasi, dėl ko dažniausiai tarpusavyje pykstasi mergaitės ir kaip jos išsprendžia savo nesutarimus; dėl ko tarpusavyje pykstasi berniukai ir kaip sprendžia savo konfliktus ir kt.

2. Taikytas *pokalbio*, kaip papildomo metodo, variantas. Jo paskirtis – patikslinti stebėjimo ir anketavimo duomenis.

3. *Mokslinės literatūros studijavimas*. Analizuota pedagoginė, psichologinė literatūra, leidusi pagilinti teorinius agresyvių vaikų socializacijos dalykus.

1. Bendra agresyvaus elgesio ikimokyklinukų grupėse charakteristika

A mieste veikia du ikimokyklinio ugdymo įstaigos korpusai: „Saulutė“ ir „Liepaitė“. Pirmajame yra 6 vaikų grupės, iš jų viena – spec. ugdymo, „Liepaitėje“ yra 5 grupės (1 lentelė).

Abiejuose korpusuose vidutinis ugdytinių skaičius vienoje grupėje yra 21–22 vaikai. Bendras vaikų skaičius kiekviename korpuse beveik vienodas.

Atlikta statistinė analizė, kaip pasiskirsto šeimos pagal auginamų vaikų skaičių (2 lentelė).

1 lentelė. *Ikimokyklinių įstaigų vaikų pasiskirstymas pagal amžiaus grupes*

Amžiaus grupės	„Saulutė“		„Liepaitė“	
	Pavadinimas	Skaičius	Pavadinimas	Skaičius
Priešmokyklinis	Smalsučiai	17	Buratinai	22
Vyresnioji	Bitutės	24	Nykštukai	22
Vidurinioji	Skruzdėliukai	22	Kiškučiai	24
Jaunesnioji	Vyturėliai	25	Žiogeliai	20
Mišrioji	Pinokiai	20	Pelėdžiukai	24
Spec. poreikių grupė	Aitvarai	21	–	
Iš viso		129		112

2 lentelė. *Šeimų pagal auginamų vaikų skaičių sklaida*

Šeimos sudėties aspektas	„Saulutė“ (sveikųjų vaikų gr.)	„Saulutė“ (spec. ugdymo gr.)	„Liepaitė“	Bendras skaičius
Augina 1 vaiką	52	7	27	86
Augina 2 vaikus	48	9	41	98
Augina 3 vaikus	22	6	15	43
Augina 4 vaikus	–	–	7	7
Augina 5 vaikus	1	1	1	3
Augina 6 vaikus	1	–	–	1
Augina 7 vaikus	–	1	–	1
Augina 8 vaikus	–	2	–	2
Iš viso	124	26	91	241

Kaip matyti iš 2 lentelės, dominuoja šeimos, auginančios 1–2 vaikus, atitinkamai 36% ir 41% (iš viso 76%). Jei šeimoje auga 3 vaikai, tai ji vadinama daugiavaive. Tokių šeimų abiejuose korpusuose priskaičiuota 43 (18%). Po 4–8 vaikus auginančių šeimų – tik vienetai (14 šeimų, sudaro 6%).

Dauguma „Saulutės“ ir „Liepaitės“ ugdytinių šeimų yra pilnos (kartu gyvena abu tėvai ir vaikai). Šeimų sklaida pagal tai, kas rūpinasi vaikais, atspindėta 3 lentelėje.

3 lentelė. *Šeimų sklaida pagal tai, kas rūpinasi vaikais*

Kas augina vaikus	„Saulutė“ (sveikųjų vaikų gr.)	„Saulutė“ (spec. ugdymo gr.)	„Liepaitė“	Bendras skaičius
Vieniša motina	4	2	5	11
Vienišas tėvas	–	–	1	1
Gyvena nesusituokę	5	1	17	23
Socialinės rizikos šeimos	3	6	1	10
Tėvai išvykę, prižiūri seneliai	–	–	4	4
Tėvai išvykę, prižiūri giminaičiai	–	–	2	2
Globoja vaiką iš vaikų namų	1	–	–	1
Pilna šeima	111	17	61	189
Iš viso	124	26	91	241

Kaip matyti iš 3 lentelės, maždaug kas penktas vaikas (21,6%) turėtų išgyventi nerimą, baimę, nesijausti saugūs, nes tėvai išsiskyrę arba gyvena nesusituokę, užsienin išvykusius tėvus „pavadoja“ seneliai ar kiti giminaičiai. Pasak T. Butvilo (2004, 2008), ikimokyklinio ir jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikai skaudžiausiai išgyvena šias netektis: tėvų skyrybas, tėvų bedarbystę arba jų išvykimą gyventi svetur, tėvų mirtį, vieno iš tėvų gyvenimą su nesantuokiniu

partneriu, konfliktus šeimoje ir girtavimą. Vienokia ar kitokia netektis šeimoje daro ryškų poveikį vaiko emociniams išgyvenimams ir elgesiui. Vaikų reakcijos į netektį, mokslininkų teigimu, daugiausia ir pasireiškia emocijų ir elgesio sutrikimu.

Dž. Valker klausimynu „Vaikų tarpusavio konfliktai“ ištirta bendra tarpusavio santykių situacija. Išryškėjo, kad ji tiek „Liepaitėje“, tiek „Saulutėje“ daugmaž vienoda.

Jaunesniųjų vaikų grupėse („Vyturėliai“, „Žiogeliai“) vaikų bendravimo santykiai tik pradeda klostytis. Trimečiai mokosi draugiškumo, atjautos. Kaip pastebi abiejų grupių pedagogės, savaitės pradžioje (po poilsio dienų) vaikai susirenka tarsi šiek tiek susvetimėję, būna irzlomi. Savaitės viduryje vaikai atkuria nuoširdžius santykius, bet paskutinę buvimo darželyje dieną vėl jaučiamas vaikų nuovargis.

Konfliktai – situaciniai, momentiniai dėl žaislo, dėl atliekamo vaidmens žaidybinėje grupėje. Todėl sistemingai mokomasi mandagumo žodžių ir veiksmų, pratinamasi dalytis žaislais arba dėl jų laukti „eilėje“. Abiejose grupėse yra po kelis (nuo vieno iki trijų) vaikus, linkusius į agresiją. Konfliktinėje situacijoje kandžiojasi, mėto į šalis žaislus. Priežastys, pedagogių teigimu, susiję su šeimų gyvenimo būdu. Sudėtingiausia, kai į grupę ateina naujokas, nes nemoka prisiderinti prie dienos ritmo, bendros veiklos, todėl sunkiai susikaupia ir blaško kitų vaikų dėmesį. Tik viena specialiųjų poreikių mergaitė nesugeba savęs apginti konfliktinėje situacijoje, į skriaudą reaguoja garsiu verksmu.

Kadangi grupėse neišryškėjo vaikų polinkio į hiperaktyvumą ar pernelyg stiprų uždaramą, auklėtojas labiausiai neramina pirmieji atskirų vaikų agresijos požymiai.

Vidurinioji grupė – tai keturmečiai vaikai. Tiek lankantys „Kiškučių“, tiek „Skruzdėliukų“ grupę yra draugiški, nuoširdūs. Tiesa, savaitės pradžioje jie yra kur kas piktesni negu jos viduryje. Jie pavargę, neišsimiegoję. Jeigu kuris iš berniukų pirmadienį atsineša žaislinį šautuvą, tai agresyvaus elgesio neįmanoma išvengti.

Kaip pastebi „Kiškučių“ auklėtoja, sunku dirbti, kai į grupę susirenka visi vaikai, t. y. kai jų būna per 15. Tada konfliktų būna žymiai daugiau dėl iš namų atsinešto naujo žaislo, žaidimų vaidmenų. „Skruzdėliukų“ grupės auklėtoja nurodo ir pavydą kaip vieną būdingiausių vaikų tarpusavio konflikto priežastį. Šioje grupėje į konfliktines situacijas nuolat linkę įsivelti 3 berniukai ir 2 mergaitės. Dažniausiai jie būna konflikto sukėlėjai, bet neretai ir patys tampa nesutarimų aukomis. „Kiškučių“ grupės auklėtoja pastebi, kad konfliktuoja dažniausiai į hiperaktyvumą linkę ugdytiniai. Sudėtinga laikytis bendrų grupės taisyklių vaikams, kurie prieš 2–3 mėn. pradėjo lankyti darželį arba į grupę ateina ne kasdien. Nesistemingas darželio lankymas, auklėtojos nuomone, išbalansuoja tiek paties vaiko elgesį, tiek visos grupės veiklą.

Pastebėta, kad keturmečiai nesugeba atsispirti draugo provokacijai, jie reaguoja impulsyviai ir ginasi. Tačiau ryškėja vienas bruožas – šio amžiaus ramesni, taikesni vaikai ieško sau tokių pat draugų.

Jie gražiai tarpusavyje žaidžia po du, po kelis, nuolat užsiėmę veikla, kurios nereikia siūlyti, nes patys susiranda.

Tiek mergaičių, tiek berniukų konfliktai panašūs – dažniausiai prireikia to paties žaislo tuo pačiu metu. Skaudina ugdytinius ir vienas kitam pasakyti ižeidūs žodžiai.

Auklėtojų nuomone, esant grupėje 22–23 vaikams, konfliktai neišvengiami, tačiau nesutarimai nėra blogas dalykas – moko patirties, kaip rasti išeitį iš nemalonios padėties.

Labai svarbu, pasak auklėtojų, mokyti bendravimo taisyklių, mokyti mandagumo žodžių, siekti, kad nesutarimai kuo dažniau būtų sprendžiami taikiai.

Penkiamečių grupėse – „Bitutės“, „Nykštukai“ – konfliktuojama dėl pasidalijimo žaislais, dėl eilės žaisti kompiuteriu, dėl lyderiavimo, dėl žaidimų vietos.

Auklėtojos pastebi, kad nuolat draugams trukdo užsiimti mėgstama veikla berniukai, kuriems šeimoje stinga švelnumo, trūksta tėvų dėmesio. Vadinasi, ryškėja demonstracinio agresyvumo požymiai. Abiejose grupėse yra vaikų, kurie nuolat atsiduria konfliktinėse situacijose kaip sukėlėjai. Du berniukai iš „Nykštukų“ grupės (vienturčiai šeimose) linkę viską be eilės išsireikalauti. Dominuoja trukdančių ir darbui netrukdančių vaikų pusiausvyra abiejose grupėse, neapsiginančių nėra, tačiau mergaitės jaučiasi silpnesnės prieš berniukus, todėl kur kas dažniau prašo suaugusiųjų užtarimo, pagalbos. Kai kurie ugdytiniai visada stengiasi rasti ramesnių draugų, žaidžia mažomis grupelėmis. Tik kelios mergaitės ir keli berniukai niekada nepasiduoda bendraamžių provokacijoms ir neįsivelia į konfliktus.

Šešiamečiai, arba priešmokyklinukai, „Smalsučiai“ auklėtojos žodžiais tariant, „nei draugiški, nei agresyvūs“, sunkiau sekasi susišnekėti su naujokais, kurie triukšmingesni, nesavarankiškesni, kuriems nelengva laikytis bendrųjų grupės taisyklių. Nepasidalijimas žaislais, pravardžiavimasis, erzinimasis dažniausiai baigiasi susistumdymais, muštinėmis, ašaromis. Bejėgių, nemokančių apsiginti vaikų beveik nėra. Tiesa, vienas berniukas nuolat pasijunta esąs auka, dažnai skundžiasi dėl patirtos skriaudos.

Mergaitės neretai varžosi ir tarpusavyje nesutaria dėl auklėtojos dėmesio, dėl siekio lyderiauti bendraamžių grupėje ar grupelėje, dėl berniukų dėmesio. Ryškėja tendencijos rinktis draugus, t. y. atsiranda atstumtųjų ir įskaudintųjų. Pasitaiko norinčių pasipuikuoti drabužiais, tėvais ar daiktais, t. y. vaikai ima domėti socialinius skirtumus.

Sunkiausia darželių auklėtojoms dirbti mišrioje pagal amžių vaikų grupėse („Pinokiai“, „Pelė-

džiukai“). Nuo amžiaus priklauso vaiko polinkis į vienokią ar kitokią veiklą. Todėl vieni dirba ką nors, o kitiems – tai visai neįdomu; vieni trukdo bendrai veiklai, o kiti pasiduoda trukdančiųjų įtakai. Mergaitės dažniausiai nesutaria „šeimos kampelyje“, nes nepasidalija vaidmenimis, tačiau pyksta neilgai, konfliktą išsprendžia pačios.

Berniukai konfliktuoja dėl žaislų, lyderavimo. Ryškėja destruktinės agresijos požymiai. Akivaizdi televizijos laidų įtaka – imituoja agresyvių personažų poelgius. Berniukai konfliktų patys dažniausiai nepajėgūs išspręsti. Reikia suaugusiųjų įsikišimo.

Tik kas trečias vaikas nesivelia į ginčus, nekreipia dėmesio į provokacijas, tačiau šio tipo vaikai visada žaidžia kuo toliau nuo piktų, nemandagių bendraamžių, laikosi arčiau auklėtojos, skuba guostis.

Abiejų grupių auklėtojos pastebi, kad konfliktinių situacijų sukėlėjai yra dažniausiai vienturčiai, kad tėvai neturi laiko bendrauti su savo vaikais, nuoširdžiai pasiteirauti apie emocines būsenas, pasiaiškinti nesutarimų priežastis ir bendrai paieškoti būdų jiems įveikti.

Taigi, tiek „Saulutėje“, tiek „Liepaitėje“ dominuoja draugystė, bet ima ryškėti agresyvumo požymiai. Atmosfera grupėse keičiasi: nuoširdžiai, draugiškai veikiama savaitės viduryje, sunkiausios dienos – pirmadienis ir penktadienis. Vaikų tarpusavio konfliktai kasdieniniai, trumpalaikiai, situaciniai. Juos dažniausiai susireguliuoja patys vaikai. Kiekvienoje grupėje yra vaikų, kurie trukdo kitiems žaisti, piešti, užsiimti mėgstama veikla. Dominuoja

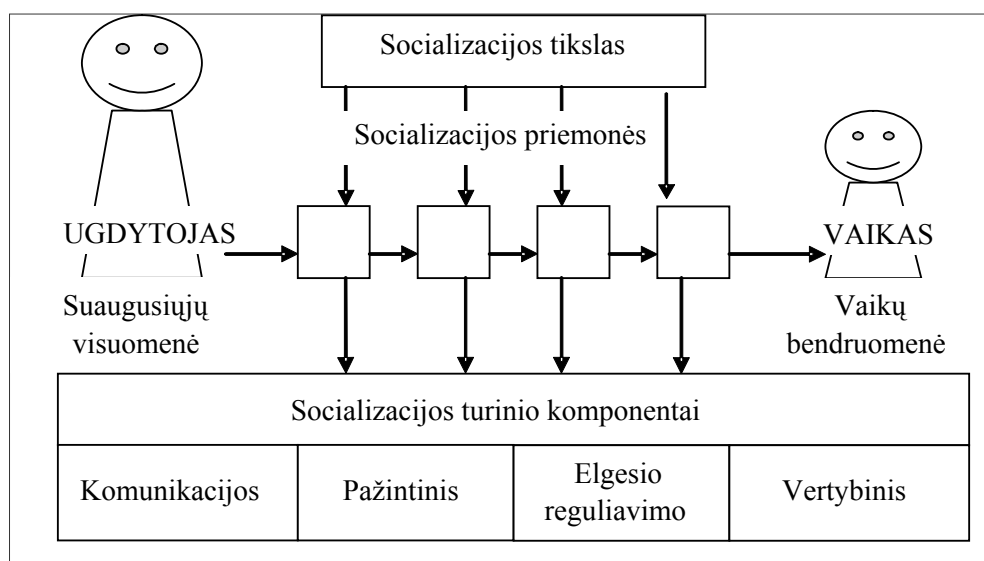
netrukdantieji. Dalis ugdytinių stengiasi atsiriboti nuo konfliktiškų draugų: nekreipia dėmesio į provokacijas, žaidžia atskirai.

Išsiaiškinta, kad vaikai kartais neįvertina tėvų draudimų, pamokymų, t. y. paprasčiausiai juos pamiršta.

Auklėtojų surinkta ir apibendrinta medžiaga pagal Dž. Valker klausimą atskleidė jų susirūpinimą dėl grupės vaikų tarpusavio santykių, dėl atskirų ugdytinių polinkio į agresyvių elgesį, pedagogų norą kuo geriau išsiaiškinti neadekvačias kai kurių vaikų elgsenos priežastis, pastangas efektyvinti ugdomąjį procesą ir švelninti neįprasto / nepriimtino vaikų elgesio apraiškas. Pokalbiais išsiaiškinta, kad auklėtojos stokoja informacijos apie agresyvaus elgesio koregavimo kryptis, darbo su agresyviais vaikais metodus.

2. Socializacijos samprata, tikslai, turinys

Terminas *socializacija* (pranc. *Socialisation* – suvisuomeninimas) vartojamas plačiąja ir siaurąja prasme. Plačiąja prasme, kaip teigia L. Jovaiša (2007, p. 271), socializacija – tai bendrojo lavinimo, profesinio mokymo bei asmenybės formavimo procesas, rengiant būsimąjį visuomenės narį savarankiškam gyvenimui, siaurąja prasme, socializacija – tai „visuomeniškai vertingos asmenybės formavimas kryptingu ugdymo ir aplinkos veiksniais“ (ten pat). N. F. Golovanova (Голованова, 2004) pateikia tokį bendrą vaiko socializacijos modelį (1 pav.).

1 pav. Vaiko socializacijos modelis

1 paveiksle pateikiamas pedagoginis modelis irgi suvokiamas plačiaja ir siaurąja prasme, vertinant jį iš agresyvaus vaiko ugdymo pozicijų. Plačiaja prasme, šis modelis taikomas visuomeniškai vertingai asmenybei formuoti, t. y. dėmesys sutelkiamas į būsimosios visuomenės piliečių vidinių savybių visumą, lemiančią jo veiklą ir elgesį, savarankiškumą ir atsakingumą. Kaip teigia L. Jovaiša (2007, p. 22), ypatingą reikšmę turi vertybinės motyvacijos formavimas, kad ugdytinis taptų dvasingas, socialiai aktyvus ir doras. Siaurąja prasme, šis modelis taikomas pedagoginei vaiko agresyvaus elgesio korekcijai. (*Pastaba*. Šiame straipsnyje socializacijos tikslas, priemonės, socializacijos turinio komponentai analizuojami siejant modelį tik su agresyvumo problemomis).

Socializacijos tikslas – svarbiausias viso proceso komponentas, kuris deklaruojamas įvairiomis pažintinėmis ir komunikacijos formomis, reiškiasi stereotipų, tradicijų, elgesio normomis bei elgesio reguliavimo būdais, dorovinėmis vertybėmis, virstančiomis stimulais, motyvais ir elgesio reguliatoriais.

Socializacijos priemonės. Plačiaja prasme, tai visi aplinkos veiksniai, padedantys vaikui pasiręsti savarankiškai gyventi visuomenėje. Mokslinėje literatūroje išskiriami trys socializacijos lygmenys:

I. Socialinis ir politinis visuomenės gyvenimas, etnokultūrinės sąlygos, demografinė situacija.

II. Visos socializacijos institucijos: šeima, mokykla, bendraamžiai, masinės informacijos priemonės.

III. Santykiai, kurie gali būti dvejopi: 1) *betarpiški tarpusavio*, būtent, objektyvūs vieno žmogaus ryšiai su kitu, žmogaus ir daikto santykiai; 2) *subjektyvus požiūris į daiktus, reiškinius, žmones*. Subjektyvi pozicija susiklosto vaikui veikiant ir bendraujant. Vaiko santykis su žmonėmis prasideda nuo diados „vaikas – suaugusysis“, po to seka diada „vaikas – vaikas“, pagaliau formuojasi požiūris į save patį. Socialinės sąveikos prasme, lyginant save su kitais, klostosi pozityvus socialinis savo tapatybės nustatymas ir pripažinimas.

Socializacijos turinys. Kaip matyti iš 1 pav., socializacijos turinį sudaro 4 komponentai:

I. *Komunikacinis*, kuris apima visas kalbos įvaldymo formas ir būdus, pvz., žodžio reikšmės ir sakinio prasmės suvokimą, dialoginę ir monologinę kalbą, kalbos taisyklumą ir raiškumą, fonetines, morfologines, sintaksines kalbos konstravimo priemones. Apibendrintai galima nurodyti, kad komunikacinis komponentas susideda iš *žodinės minčių reiškinio sistemos ir praktinio sugebėjimo reikšti žodžiais mintis ir jausmus*.

II. *Pažintinis* susijęs su žiniomis apie artimąją aplinką ir realizuojamas ugdymo (= mokymo ir

auklėjimo) procese, visų rūšių informacijos priemonėmis, savišvieta, kai vaikas savarankiškai praplečia ir patikslina turimą pasaulio sampratą. Pažinimas – tai informacijos apie tikrovę rinkimas. Pažinimas plečiasi įgyjant naujų žinių apie žmogaus santykį su mikro- ir makroaplinka.

III. *Elgesio komponentas* – tai labai plati ir įvairi veiksmų sritis, elgesio įvairiose gyvenimo situacijose modeliai, kuriuos perima vaikas, būtent: higienos įgūdžiai, buitinis elgesys, veiklos elgesys ir kt. Šis komponentas reikalauja suvokti, įsiminti, žinoti, perimti, išmokyti daugybę taisyklių, normų, papročių, draudimų, kurie susiklostė visuomenės / tautos raidos procese ir turi būti įsisavinami derinantys prie aplinkos ir visuomenės kultūros.

IV. *Vertybių komponentas* – tai motyvų ir poreikių sistema, kuri ugdo kritišką pasirenkamąjį vaiko santykį su objektais, labiausiai atitinkančiais materialines, kultūrinės ar dvasines augančios asmenybės reikmes. Taigi, formuojama vertybinė orientacija, būtent, sugebėjimas reguliuoti veiklą ir elgesį pagal įsitikinimus, dorovines normas, sugebėjimas atskirti, kas netinkama, nevertinga, priešiška asmenybės ir visuomenės gyvenime. Įsitvirtinusios asmenybės orientacijos tampa charakterio bruožais.

Agresyvumo socializacija vadinamas procesas, kurio metu vaikas pratinamas kontroliuoti savo agresyvumo apraiškas arba išreikšti jas vaikų ir suaugusiųjų bendruomenei priimtinais formomis.

3. Agresyvaus elgesio profilaktikos ir korekcijos kryptys

Pykčio ir agresijos santykis. Reikia pasakyti, kad gyvenime kartais tapatinamos dvi sąvokos, būtent: agresija ir pyktis. Agresijos atveju susiduriama su veiksmu, kuriuo siekiama tam tikro tikslo / tikslų – padaryti žalos kitam asmeniui. *Pyktis* nebūtinai susijęs su tikslu, jis tik įvardija konkrečią emocinę būseną (Berkowitz, 2007, p. 43), kuri dažniausiai atsiranda dėl vidinių fiziologinių reakcijų ir nekontroliuojamos emocinės ekspresijos, nulemtos nepalankių aplinkybių. Taigi pyktis nesiejamas su jokiais tikslais, jis, kaip emocinė būseną, nesitapatina tiesiogiai su agresija, bet yra prielaida pastarajai atsirasti, puoselėja ją: pyktis kaupiasi žmoguje ir skatina agresijos apraiškas.

Pyktis – tai stiprus neigiamas jausmas, kuriam kilus prarandama savitvarda. Ikimokyklinukų pyktis nesukyla staiga, todėl pastabi mama arba patyrusi auklėtoja gali išvelgti pirmąsias įtūžio apraiškas, kurios kiekvienam vaikui būna skirtingos, pvz., vienas kramto apatinę lūpą, kitas parausta, trečias sugniaužia kumščius ir pan. Agresija, panašiai kaip ir pyktis, sukyla etapais: pirmosios apraiškos išvelgiamos mimikoje, po to – žodžiuose,

o dar vėliau pasireiškia veiksmis, nors, D. Chorsand (2006, p. 133) teigimu, ši „ženklų“ eilės tvarka gali keistis.

Išskiriamos trys pykčio susiformavimo stadijos: *atsiradimas, protrūkis (užsidegimas), išblėsimas (nuslopimas)*.

Jei pavyksta suprasti pirmuosius pykčio požymius – galima išvengti protrūkio, o toliau – ir agresijos požymių. Tuo tikslu vaiko dėmesys nukreipiamas į kitą veiklą, jo pyktis perkeliamas į nepavojingus objektus. Protrūkio stadiją pastebi visi, todėl griebiasi visokiausių būdų pykčiui numalšinti. Raminimas, maldymas, guodimas ar įvairaus pobūdžio bausmės šioje stadijoje nenaudingos nei suaugusiajam, nei vaikui. Nevalia rekti, gąsdinti, barti vaiką. *Tai beprasmiška, nes vaikas negirdi suaugusiojo*. Būtina palaukti, kol pyktis bent kiek nulsūgs ir tik tada bandyti švelniai paguosti vaiką, pasiūlyti jam pagalbą. Kalbėti su ikimokyklinuku reikia tik tada, kai baigiasi trečioji pykčio stadija. Tik tuomet pradėdama klausinėti, kas nutiko, gal viso to buvo galima išvengti. Derėtų su vaiku išsamiau paanalizuoti situaciją.

Agresyvaus elgesio koregavimo kryptys. „Žmogaus esmė susiformuoja iki ketvirtų–penktų jo gyvenimo metų. Asmenybės bruožai keičiasi iki dešimties–vieniulikos metų“ (Mieliauskienė, 1998, p. 5). Vadinasi, minėti amžiaus etapai nepaprastai svarbūs *Aš* koncepcijai susiformuoti, adaptacijos kolektyve problemoms anuluoti, konfliktiško elgesio profilaktikai, agresijos užuomazgoms ir raidai.

Psichologinio-pedagoginio poveikio taktika priklauso nuo agresyvaus elgesio priežasčių (paveldimumo, biologinių, pataloginių, socialinės aplinkos poveikio). Vienais atvejais būtina ignoruoti agresyvumo tendencijas ir visai nekreipti į jas dėmesio, kitais atvejais – agresyvumą provokuojančius / išduodančius elementus įtraukti į žaidimų turinį, bet tik suteikiant toms negatyvioms apraiškoms naują socialiai priimtina prasmę. Dar kitu atveju labai svarbu netoleruoti agresijos ir griežtai drausti tokius veiksmus arba aktyviai įsitraukti į žaidimą ir jaukti, blaškyti, ardyti nepageidaujamo elgesio prielaidas arba „išžėsti“ agresyvius veiksmus, kurių pagrindą sudaro baimė, ir tuo pasiekti teigiamo emocinio sprendimo.

Mokslinėje literatūroje (Калинина, 1997; Кембелл, 1997; Лютова, Моница, 2000; Арафонова, 2001) išskiriamos šios agresyvaus elgesio profilaktikos ir korekcijos kryptys:

1. Mokyti vaikus savireguliacijos būdų, atsidūrus įvairiose situacijose.
2. Komunikacinių įgūdžių plėtimas ir gilinimas.
3. Empatijos, pasitikėjimo žmonėmis ugdymas.

Reikia pasakyti, jog ugdymo procese negalima daryti griežtos takoskyros tarp išvardytų

krypčių. Praktinėje veikloje akivaizdi jų integracija su viena ar kita dominante.

3. 1. Savireguliacijos kryptis

Nervingi, agresyvūs vaikai iš karto visų pastebimi. Kaip teigia C. Nitsch ir C. von Schelling (1999, p. 75), „kur jie pasirodytų – žaidimų aikštelėje, vaikų darželyje, mokykloje ar pas draugus – ten tuoj pat kyla ginčai, peštynės“. Be abejo, tokių vaikų niekas nemėgsta, o šie, pajutę esą nepageidaujami, tuoj puola muštis. Šie nekantrūs vaikai, nemokėdami paaiškinti savo interesų, norų, pasijutę nesuprasti ir pan. atvejais, nesugeba suvaldyti savo temperamento. Šitai elgiasi ir tie, kuriuos yra užvaldžiusi baimė. Pasak C. Nitsch ir C. von Schelling, šie vaikai mano, kad tik rankomis ir kojomis galima įveikti bendraamžius, todėl visada būna įsitempę ir greit pavargsta, o iš tikrųjų ta jų kova nukreipta prieš jų pačių baimę ir netikrumą (ten pat).

Labai svarbu mokyti vaiką konstruktyviais būdais reikšti savo pyktį. Mokslininkai rekomenduoja dvi kryptis:

- 1) mokyti vaikus atvirai išsakyti savo jausmus;
- 2) reikšti pyktį netiesiogine forma, t. y. žaidybiniais būdais.

Viena iš pačių švelniausių agresyvaus elgesio formų – *pasyvus agresyvumas*, kuris reiškiasi paslėptu, išmiklintu būdu manipuluoti žmonėmis savo tikslui pasiekti. Pirmi agresyvūs veiksmai visada nukreipti į motiną ir kitus artimuosius, vėliau – į ikimokyklinės įstaigos darbuotojus ir kt., kurie, vadovaudamiesi pačiomis geriausiomis intencijomis, draudžia vaikui agresyviai elgtis. Jei vaikas visą laiką susidurs su pykčio ribojimu, draudimu, jis elgsis taip, kad nereikštų savo neigiamų jausmų atvirai. Tokiu būdu neišreikštos emocijos lieka vaiko viduje, trukdydamos sveikai raidai.

Pasyviai agresyvus vaikas garsiai nereikš savo nepasitenkinimo, išklausęs nemalonių mamos, auklėtojos priekaištų ar išgirdęs įsakmų draudimą, jis patylės. Tos susikaupusios neigiamos emocijos vėliau pasireikš kaprizų pavidalu pačiu nepalankiausiu momentu, pvz., mama skubina greičiau rengtis, nes vėluojama į darželį pusryčių.

Kitas pykčio išraiškos būdas – tai neigiamų emocijų perkėlimas į nepavojingus objektus. Šis būdas ypač efektyvus vaikams, kurių intelektinis vystymasis daugiau ar mažiau sutrikęs, kurie sunkiai reiškia savo jausmus ir mintis žodžiais. Tokiems atvejams būtina turėti guminių ar minkštų žaislų, pagalvių, poroloninių sviedinių ir pan. Priemonės reikalingos tam, kad vaikas savo pykčio nenukreiptų į žmones, o išlietų žaidime.

3.2. Komunikacinių įgūdžių tobulinimo kryptis

Ši asmens kompetencija apima per dešimt uždavinių, kurie siejami su atitinkamų gebėjimų ir vertybinių nuostatų formavimu (*Bendroji ikimokyklinio ugdymo ir ugdymosi programa, 2002; Pradinio ugdymo programa, 2004*). Agresyvaus elgesio profilaktikos / korekcijos atveju dėmesys sustiprinamas tik į kai kurių uždavinių realizavimą:

- Ugdyti vaiko gebėjimus žodžiais reikšti jausmus, išgyvenimus, mintis.
- Skatinti vaiko norą išsakyti savo emocijas, pasakoti, klausinėti.
- Skatinti vaiko nusiteikimą laikytis kalbinio bendravimo etikos, siejant tai su bendrosiomis žmogaus vertybėmis.
- Ugdyti dėmesingumą, kantrybę ir toleranciją kito asmens kalbėjimui (*Bendroji ikimokyklinio ugdymo ir ugdymosi programa, 2002, p. 82–83*).

Mokslininkų teigimu, agresyvūs vaikai kartais pasielgia netoleruotinai vien dėl to, kad nežino kitų būdų savo emocijoms, jausmams reikšti. Suaugusiųjų uždavinys – aptarti būdus, kaip išvengti konfliktų, pvz., kaip pasielgti, jei nori žaisliuko, su kuriuo dabar žaidžia kitas. Galima tokias situacijas inscenizuoti.

Šešerių metų vaikas jau suvokia, kokių komunikacinių gebėjimų reikia atskirose situacijose. I. N. Agafonova (Агафонова, 2001) išskiria šiuos *bazinius komunikacinius gebėjimus*:

- Pasisveikinimas ir atsisveikinimas.
- Kreipimasis.
- Prašymas padėti ar kokio nors daikto.
- Padėka.
- Mandagus atsisakymas.

Svarbūs ir *procesiniai komunikaciniai gebėjimai*:

- Kalbėjimas kitų akivaizdoje.
- Mokėjimas išklausti, išgirsti.
- Bendravimas.
- Vadovavimo / valdymo gebėjimai.
- Gebėjimas paklusti.

Ikimokykliniame amžiuje agresyvaus elgesio vaikams būdingi tam tikri komunikacinių gebėjimų savitumai: vieni gali būti neišvystyti (pagalbos prašymas), kiti – dominuoti (vadovavimas, komandavimas), nors pastarasis labiau traktuojamas ne kaip komunikacijos bruožas, o labiau savo norų ir įpročių įgyvendinimo stilius. Vadinasi, labai svarbūs specialūs užsiėmimai, ugdantys vaikų komunikacinę kompetenciją.

3.3. Empatijos ugdymo kryptis

Empatija, kaip rašoma „Psichologijos žodyne“ (1993, p. 76) – tai įsijautimas į kito žmogaus

emocinę būseną. Skiriamos bent kelios empatijos formos: *emocinė, kognityvinė* (intelektiniai procesai – *lyginimas, analogija* ir pan.), *prediktyvinė* (sugebėjimas įspėti kito žmogaus afektines reakcijas konkrečiose situacijose). Žinoma, dirbant su ikimokyklinukais, pirmiausia būtina puoselėti dvi ypatingas empatijos formas: *atjautą* (tų pačių emocijų būsenų, kurias patiria kitas, išgyvenimas susitapatinant su juo) ir *užuojautą* (išgyvenimas dėl kito jausmų). Vadinasi, bendraujant su vaikais, būtina ugdyti gebėjimą suprasti kitų išgyvenimus, jausmus.

Psichologai išskiria tokią empatiškumo formavimosi eigą: *atjauta – užuojauta – reali parama, pagalba*. Taigi, pirmųjų dviejų etapų pagrindu susiformuoja pagalbos kitam impulsas, todėl vaikas imasi konkrečių veiksmų.

Empatija apima tris komponentus (Калинина, 1997):

- Kognityvinį (aš žinau, ką jaučia kitas tokioje situacijoje).
- Emocinį (aš užjaučiu).
- Elgesio (aš elgiuosi taip, kad pagerinčiau kito nuotaiką).

Praktinėje veikloje visi tie trys komponentai susiję tarpusavyje. Pvz., matome verkiantį vaiką; žinome, kad jis patiria neigiamą emociją (nuoskaudą, baimę, nerimą...), mums jo gaila (užjaučiame), mes jį raminame (aiškinamės verksmo priežastį, stengiamės ją pašalinti, t. y. veikiamo).

N. J. Petrus (Петрусь, 2007, p. 33–34) nurodo, kad įsijautimas į kito būseną (empatija) gali būti efektyvus silpninant atviro agresyvumo lygmenį, bet tik tais atvejais, kai blogai besielgiantis vaikas nėra susijaudinimo būsenoje ir nėra tikras dėl savo veiksmų teisingumo.

3.4. Darbo su agresyviais vaikais metodai

Vaikai, kurie ikimokyklinio ugdymo institucijoje ir kitur neįprastai elgiasi (jei tai nenulemta paveldimumo ir ligų), „stokojo dėmesio, prarado ryšius su artimaisiais, išgyveno aibę frustracijų, sutrikdžiusių ramų ir saugų vystymąsi“ (Utz, 2001, p. 37). Jie gyvena trokšdami atidos ir saugumo, artimųjų nuolatinių ryšių, ypač tada, kai jaučia dvasinę įtampą. Kaip teigia K. Utz, „auklėtojai sunku į agresyvų, įžūlų ar atžarų bei provokuojamą vaiko elgesį žvelgti kaip į jo savisaugos šarvus, per juos pamatyti vaiką, kuris jaučiasi netvirtai, nesiremdamas stipriu savo vertės pajautimu“ (p. 47). Stebėjimas, nuoširdus bendravimas su vaiko tėvais, korekcinio ir profilaktinio poveikio metodų išmanymas leidžia auklėtojai suprasti vaiką ir teisingai su juo elgtis.

Agresyvaus elgesio priežasčių nustatymas pats savaime neišsprendžia problemos. Būtinai

tikslingas pedagoginis poveikis. Mokslininkai akcentuoja gydytojų ir pedagogų bendras pastangas, nukreiptas į vaiką su charakterio vystymosi trūkumais, ir nurodo dvi dideles metodų grupes, taikytinas vaikų elgesio korekcijai: *bendrapedagoginius* ir *specialius pedagoginius* (Петрусь, 2007, p. 3).

Bendrapedagoginių poveikio metodų grupei priskiriami: *valios* (sąmoningo savo veiklos ir elgesio reguliavimo) defektų korekcija, ignoravimas, humoro jausmo stiprinimas, suaugusiojo pavyzdys, darbo terapija, kuri ugdo ištvėringumą, pasėdumą, darbštumą (to ypač stinga vaikams su agresyvumo tendencijomis).

R. Beron (Бэрон, 1997) iškėlė *nesutapdinamų reakcijų hipotezę*: vaikams būtina sužadinti jausmus, nesiderinančius su pykčiu ir agresija. Tuo tikslu puoselėjama empatija, taikomos humoristinės situacijos ir pan. Rekomenduojamas „paglostymo“ metodas, kuris sukelia pozityvią būseną ir reakciją ir nesiderina su pykčiu. Pedagogai ir psichologai tokiais atvejais siūlo praktikuoti atsiprašymą, kaltės pripažinimą, komplimentus, neįpareigojančių pagyrimą. „Paglostymo“ metodas taikomas *gynybinės agresijos atvejais*, kai negatyvus elgesys išprovokuojamas.

Esant ypač intensyviai agresijos būsenai, pedagogai taiko šiuos metodus ir būdus:

- paprašoma, kad vaikas nusišypsotų, giliau įkvėptų, normalizuotų kvėpavimą, ištiesintų pačius, atsipalaiduotų;
- paprašoma, kad savo pyktį nukreiptų į negyvą objektą; kad atliktų agresiją slopinančius veiksmus, pvz.: stipriai sugniaužtų kumščius, sulamdytų ar suplėšytų laikraštį; kojomis sutryptų piešinį su savo pykčio / įžeidėjo „portretu“, garsiai rėktų per iš vatmano padarytą vamzdį ir pan.;
- vaiko dėmesys perkeliamas į pozityvią užduotį, pvz., paprašoma ką nors paduoti, atnešti, išdėlioti akcentuojant, kad jis geriau atliks už auklėtoją ir pan.;
- dėmesys nukreipiamas į vaikui malonius praeities dalykus, paprašoma pasakyti sau gerų žodžių, paguosti ar nuraminti save ir pan.

G. E. Breslav (Бреслав, 2004, 74–78) pedagogams ir agresyvių vaikų tėvams siūlo tokias specialias rekomendacijas ir taisykles, efektyviai veikiančias vaikų reakcijas:

1. *Rami elgsena, nežymios agresijos ignoravimas* („grakštus pasitraukimas“). Tikslas – sugluminti „agresorių“ netikėtu sutikimu, pritarimu jam arba keičiant temą. Atsakoma taip, tarsi vaiko žodžiai būtų neįžeidūs, nereikšmingi, aiškūs.

2. *Ugdytojo dėmesys akcentuojamas į poelgį, o ne į vaiko asmenį*, pvz., tu *neblogas* (geras, rimtas, paslaugus ir pan.) vaikas, bet šį kartą elgiesi *įžūliai*, peržengi leistinas ribas; Aš žinau, kad tu *drausmingas*, tad kodėl dabar sulaužei elgesio taisykles; Tu pyksti ir taip nori iškaudinti / įžeisti mane. Tu nori pademonstruoti savo jėgą?).
3. *Negatyvių emocijų savikontrolė* susilpnina agresyvų vaiko elgesį, išsaugo partneriškus santykius, demonstruoja neagresyvaus elgesio modelį, sustiprina ugdytojo / suaugusiojo autoritetą.
4. *Situacijos įtampos švelninimas*. Neretai pedagogai taip reaguoja į konfliktinę situaciją, kad tik padidina įtampą ir sustiprina vaiko agresiją *gąsdinimais, tūžminga intonacija, sarkazmu* (piktu pašiepimu, kandžia, pajuokiama pastaba), *savo valdžios demonstravimu* („Aš čia auklėtojas, o ne tu!“, „Bus taip, kaip aš pasakysiu!“), *agresyvia poza ir gestais, griežtais įsakniais reikalavimais, lygindamas su kitais vaikais, pamokslavimais, negatyviomis išvadomis* („Ir vėl tu!“), *priekabių ieškojimu, pašaiptu pamėgdžiojimu*. Tiesa, kai kurios išvardytos reakcijos gali kuriam laikui pristabdyti vaiko agresyvumą, bet neigiamas tokio elgesio efektas atneš nemažai žalos.
5. *Prasižengimo aptarimas* vyksta, kai nusiramina abi pusės, bet kiek įmanoma greičiau po incidento; iš pradžių be pašalinių, o vėliau – grupėje, su šeimos nariais. Svarbu išlaikyti ramią, objektyvią poziciją, dėmesį sukonzentruoti į nusižengimą, į jo neigiamas pasekmes kitiems ir sau pačiam.
6. *Teigiamos vaiko reputacijos išsaugojimas*. Viešas pasmerkimas, neigiamas įvertinimas vaikui yra labai stiprus psichologinis smūgis. Vaiko reputaciją galima išsaugoti viešai iki minimumo sumažinant jo kaltę, pvz.: „Juk tu nenorėjai jo įžeisti?“, „Tu blogai jautiesi taip padaręs!“.
7. *Negatyvaus elgesio modelis*. Agresyviame vaiko elgesiui pedagogas kaip alternatyvą gali pritaikyti šiuos neagresyvaus elgesio modelio būdus: *išlaikyti pauzę; tyliai, bet dėmesingai išklausti vaiką; aiškintis situaciją pagalbiniais klausimais; pripažinti „mažojos agresoriaus“ interesus ir pasakyti jam savo norus / pageidavimus; apeliuoti į taisykles*.

N. J. Petrus (Петрусь, 2007) korekciniame elgesio efektui sustiprinti ugdytojams rekomenduoja tokią atmeną (4 lentelė).

4 lentelė. *Dažniausiai pasitaikančios vaikų agresijos rūšys*

Agresijos rūšys	Elgesio požymiai	Ką daryti pedagogui?
Gynybinė	Dažnai konfliktuoja, mušasi Garsiu kalbėjimu trukdo kitiems dirbti Siekia lyderystės	Atkreipti į vaiką dėmesį, domėtis juo Mokyti laikytis taisyklių, būti kantriam Sukurti juokingą situaciją Stiprinti vaiko pasitikėjimą savimi Skiepyti empatiją Skirti įpareigojimų, ugdančių atsakomybę Skirti nusikaltimui adekvačias bausmes
Griaunamoji	Vaikas nepasitiki savimi Neorganizuotas Įsijautęs į klouno vaidmenį Vartoja nenorminę leksiką Linkęs viską griauti, laužyti	Nereikalauti besąlygiškai laikytis taisyklių ir neskusti tėvams Kantriai aiškinti apie pykčio, įniršio, griaunamų veiksmų nepriimtumą, aptarti tokio elgesio priežastis ir pasekmes Leisti rinktis veiklą iš kelių galimų variantų, vis pabrėžiant „Tu pats tai pasirinkai“
Demonstracinė	Siekia į save atkreipti dėmesį, nors ir negatyvia forma Būdingas verbalinis agresyvumas, vaipymasis Daug dėmesio skiria savo išvaizdai (dažniausiai mergaitės)	Siekti, kad vaikas žinotų, jog pedagogas jį mato, supranta, bet yra ir kitų vaikų Atvirai nereaguoti į negatyvų elgesį (tai tik įtvirtintų būdą dėmesiui siekti) Pabrėžti vaiko supratingumą, „suaugėlišumą“ Ypač atkreipti dėmesį į literatūros personažų emocių būseną, jų elgesio priežastis ir pasekmes Praktikuoti skatinančias replikas, pvz.: „Aš tikiu, kad tu tai gali padaryti“; „Aš matau, kaip tu įtemptai / atidžiai dirbi“; „Kaip puiku, kad suradai savitą būdą užduočiai atlikti“ ir pan.

Cituotoji atmena, nors ir nežada šimtaprocentinės sėkmės, tačiau, autoriaus teigimu, padeda ugdytojams pamažu siekti teigiamų rezultatų.

Specialiems pedagoginiams metodams ir būdams priskiriami *žaidimai* daliai negatyvaus elgesio problemų išspręsti, *teminiai pokalbiai* (paskirtis – mokyti suvokti savo jausmus), *vaidybinės situacijos* (pratina suvokti ne tik savo, bet ir kitų jausmus), *piešimas* (silpnina emocių įtampą, vysto gebėjimą suvokti ir adekvačiai išreikšti savo emocių būseną), *smėlio terapija* (neutralizuoja negatyvią psichinę energiją, stabilizuoja emocių būseną), *vandens terapija* (nuima vaikų įtampą), *minkštos medžiagos terapija* (padeda atsikratyti nepageidaujamos įtampos), *pasakų sekimas ir analizė*. Pasaka ar kuri kita istorija (pasakojimas) yra nepamainoma priemonė dirbant su vaikais, turinčiais emocijų ir valios sutrikimų. Pasakos susistemina vaiko vidinio pasaulio chaosą, padeda susiformuoti adekvačią *Aš* koncepciją. Pasakos sekamos / skaitomos individualiai ir grupėje, papildant smėlio terapijos, stebuklingų spalvų, vaidybiniais elementais su lėlėmis ir kt.

Specialiųjų pedagoginio poveikio metodų ir būdų ugdytojas turi mokytis seminaruose, kursuose, savišvietos keliu ir pan., nes įvairios emociinio sutrikimo terapijos reikalauja tinkamo dalykinio pasiruošimo.

Išvados

1. Nustatyta, kad maždaug kas penktas vaikas išgyvena nerimą, baimę, nesijaučia saugus. Visa tai gali pasireikšti besaikėmis provokacijomis, spyriojimusi ir agresyviu nusiteikimu.
2. Agresyvumo socializacija vadinamas procesas, kurio metu vaikas pratinamas kontroliuoti savo elgesį, neatitinkantį visuomenės reikalavimų, ir mokomas derintis prie aplinkos, grupės (šeima, vaikų darželio bendruomenė, mokykla, visuomenė) lūkesčių.
3. Ikimokyklinės institucijos darbuotojas (ne vien vaikų grupės auklėtoja) daugiausia įtakos gali daryti formuodamas tinkamus santykius (III socializacijos lygmuo): *vaikas – suaugusysis; vaikas – vaikas; požiūris į save patį*. Žinoma, kiekvienas ugdytojas veikia kitų dviejų socializacijos lygmenų kontekste.
4. Socializacijos turinio komponentai: *komunikacinis, pažintinis, elgesio, vertybių*.
5. Mokslininkai akcentuoja tris pagrindines agresyvaus elgesio profilaktikos ir korekcijos kryptis: savireguliacijos; būdų konfliktinėms situacijoms įveikti mokymas; komunikacinių įgūdžių plėtojimas ir gilinimas bei empatijos, pasitikėjimo žmonėmis ugdymas.

6. Mokslininkai (edukologai, psichologai, sociologai, medikai) pabrėžia bendras gydytojų ir pedagogų pastangas vaikų su charakterio vystymosi trūkumais elgesio korekcijai ir profilaktikai.
7. Tikslingam pedagoginiam poveikiui įgyvendinti rekomenduotini *bendrapedagoginiai* (valios, ištvėringumo, pasėdumo, darbštumo defektų korekcija; suaugusiojo pavyzdys; humoro jausmo stiprinimas; nežymus ignoravimas, darbo terapija, „paglostymas“; prasižengimo aptarimas; teigiamas vaiko reputacijos išsaugojimas; situacijos įtampos švelninimas ir kt.) ir *specialūs* (žaidimai; teminiai pokalbiai; piešimas; vaidybinės situacijos; smėlio, vandens, minkštos medžiagos ir pasakų terapija) ugdymo metodai ir būdai.
8. Specialieji pedagoginio poveikio metodai, taikomi agresyvaus elgesio profilaktikai, reikalauja papildomo pedagoginio ir psichologinio pasirengimo.
5. Goleman D., 2001, *Emocinis intelektas*. Vilnius: Presvika.
6. Jovaiša L., 2007, *Enciklopedinis edukologijos žodynas*. Vilnius: Gimtasis žodis.
7. Kareivienė L., 2007 sausio 6, Problema reikia spęsti valstybės lygiu. *Šiaulių kraštas*. Nr. 4 (4579).
8. Mažrimas S., 2008 vasario 8, Tik laiko klausimas. *Dialogas*. Nr. 6 (788), p. 10.
9. Mieliauskienė A. J. S., 1998, *Vaikeli, būk geras*. Kaunas: „Giesmė“.
10. Nitsch C., von Schelling C., 1998, *Kaip nustatyti vaikams leistino elgesio ribas*. Vilnius: Presvika.
11. *Pradinio ugdymo programa*, 2004, Vilnius.
12. *Psichologijos žodynas*, 1993, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
13. Utz K., 2001, *Tu priklausai mums!* Vilnius: Presvika.
14. Агафонова И. Н., 2001, *Социально-психологическое обучение детей 6–10 лет*. СПб.
15. Бреслав Г. Е., 2004, *Психологическая коррекция детской и подростковой агрессивности*. Санкт-Петербург: Речь.
16. Бэрн Р., Ричардсон Д., 2000, *Агрессия*. СПб.
17. Голованова Н. Ф., 2004, *Социализация и воспитание ребенка*. Санкт-Петербург: Речь.
18. Лютова Е. К., Моница Г. Б., 2000, *Тренинг эффективного взаимодействия с детьми*. СПб: Речь.
19. Калинина Р. Р., 1997, *Тренинг развития личности дошкольника*. Занятия, игры, упражнения. СПб: Речь.
20. Кэмбелл Р., 1997, *Как справиться с гневом ребенка*. СПб: Мирт.
21. Петрусь Н. Я., 2007, *Агрессивный ребенок: особенности педагогического взаимодействия*. Начальная школа. №1.
22. Хорсанд Д., 2006, *Ребенок бывает кусачий...* Москва, Санкт-Петербург: Сова.

Literatūra

1. *Bendroji ikimokyklinio ugdymo ir ugdymosi programa*. (2002). Vilnius.
2. Berkowitz L., 2007, *Aggression: its causes, consequences and control*. Boston.
3. Butvilas T., 2004, Netektį šeimoje išgyvenančių vaikų edukaciniai tyrimai. *Jaunųjų mokslininkų darbai*. Nr. 2.
4. Butvilas T., Terepaitė J., 2008, Tėvų emigraciją patyrusių vaikų asmenybiniai bruožai ir jų emocinių ugdymą sąlygojantys veiksniai. *Jaunųjų mokslininkų darbai*. Nr. 1 (17).

THEORETICAL BASIS OF AGGRESSIVE CHILDREN SOCIALIZATION

Nijolė Bražienė, Daiva Mockienė

Summary

Children's aggression against children is an urgent, dangerous problem in Lithuania and absolutely uncontrolled. European scientists not discount the premise that pre-schoolers with aggressive behaviour in early adolescence tend to offend much more often than their peers without aggression in childhood. Pedagogues of pre-school establishments are not always able to assess adequately behaviour of their inmates neither know what to do in a given situation. These facts describe practical urgency of insufficient scientific work.

Aim of the article: to analyse aggressive behaviour manifestations in kindergarten inmates and the need for information about exceptional children's behaviour correction and prevention, preparing as a compensation a summary of "Theoretical Basis Of Aggressive Children Socialization". Studies of European and Russian scientists were based upon it. It was established that there is a process called aggression socialization, with the help of which the child is accustomed to control his/her inadequate behaviour with social requirements and trained to accommodate to the expectations of other people. Staff of pre-school institutions can mostly influence by shaping suitable relations in the dyads "child-adult", "child-child" as well as positive attitude towards him/herself. Scientists stress three main directions for aggression prevention: training of self-adjustment ways, communicative skills and empathy. Close co-operation between the teachers and doctors is noted. In order to realize expedient effect, general pedagogical and special training methods are recommended, the latter (games, topical conversations, drawing, role-playing situations, sand, water, soft materials, tale therapy, etc.) need extra pedagogical and psychological preparation.

Key words: children's aggression, socialization, aggression prevention.

Įteikta 2007-07-31